

חלק חמישי

חילוץ הנפגעים וניתוק המגע

פעולות ראשונות של במבה

במהלך הלילה הועברו ברשת מבצעים אוגדה 162 מעט מאוד דיווחים הנוגעים לחטיבה 35. בתחילה הם עסקו באש שנורתה על הצנחנים מכוחות ההנדסה שהיו על הדוברות בציר עכביש. מאוחר יותר דיווח עוזי יאירי על תחילת הלחימה והוסיף כי אינו יכול להתקדם. אדן ביקש שהצנחנים ימשיכו במאמצייהם ואולי המצרים ייסוגו. מאחר שלא קיבל מענה ממפקד הסיוע האוגדתי, ביקש יאירי מקצין האג"ם שתונחת אש ארטילרית על טרטור 43. כאשר התברר לאדן שהצנחנים הסתבכו בהיתקלות, הוא פקד על מח"ט 460 להתכונן לסייע להם בטנקים לפעולה נגד הטנקים המצריים. בין השעות 0300 ו-0400 שמעו הצנחנים טנקים בתנועה וביקשו לדעת אם מדובר בטנקי האויב או בטנקי צה"ל. טנקים מצריים ירו ממקלעים, ואחר כך גם פגזים. ב-0337 שמע סא"ל מרדכי רעש של טנק ושאל את יאירי אם מדובר בטנק ישראלי או בטנק מצרי. הוא נענה שלא מדובר בטנק ישראלי.⁶⁴

במבה היה שמה של רשת מבצעים של פלוגת הנגמ"שים בגדוד הסיוע האוגדתי 279 של אוגדה 162. לגדוד היו שלוש פלוגות טנקים, פלוגת ג'יפים ופלוגת נגמ"שים. בזמן המלחמה הוא נלחם בגזרה

64 רשת ערד, 170300 עד 170400.

הצפונית של התעלה תחת פיקודה של חטיבה 11 בפיקודו של אהרון פלד ("פדל"ה") ואילו פלוגת הנגמ"שים, היא במבה, סופחה לחטיבה 460. בפלוגה, בפיקוד שלמה גורן, היו שמונה נגמ"שים: שלושה בכל אחת משתי המחלקות, נגמ"ש מפקד ונגמ"ש טכני. שוקי ויינשטיין שימש סגן מפקד הפלוגה ומפקד אחת המחלקות; אליעזר גברי פיקד על המחלקה השנייה ויצחק לוי - על הנגמ"ש הטכני. למעשה, על כל נגמ"ש פיקד קצין. כמעט כל משימותיה של פלוגת במבה, לאורך כל ימי המלחמה, הוטלו עליה באמצעות רשתות הקשר, לכן לא היה בפקודה שניתנה לה ב-16 באוקטובר סמוך לשעה 2200 שום דבר יוצא דופן. הפקודה היתה קצרה:

צידי טנקים הנמצאים בין ציר טרטור לציר עכביש מונעים כל תנועה על ציר עכביש מערבה לציר כספי, ומפריעים למאמץ הצליחה. צנחנים יוצאים לטהר רגלית את חוליות צידי הטנקים הללו, בתנועה ממזרח למערב. עליכם להתייבב בחצות הלילה בצומת עכביש-כספי, מוכנים לקריאה לחילוץ באם תידרשו.

הפלוגה לא הועברה תחת פיקוד חטיבה 35, ומחצות הלילה נמצאה בצומת עכביש-טרטור, מוכנה למשימת חילוץ ומאזינה לרשת ערד של חטיבה 35. בשעה 0213 הורה מפקד האוגדה ישירות לגורן לנסוע לאורך ציר עכביש עד לקקן ולחזור עד עכביש 52 (צומת עכביש-טרטור) כדי לבדוק האם הצייר פתוח. התנועה החלה בשעה 0220, וגורן הקצה מחצית מכוחו למשימה זו, בעוד היתרה נשארה בכוננות חילוץ לצנחנים.⁶⁵ ב-0255 הוא דיווח לאדן בתום הסיוור

65 עדות שלמה גורן, 2007.

שהוא נמצא באזור עכביש 52 וש"הכל בסדר". הוא מצא על אם הדרך פצוע שטען כי הוא נמצא בשטח כבר 48 שעות, במקום היה גם טנק דחפור שרוף, שריד לניסיון קודם לקדם את הדוברות ב-16 באוקטובר בבוקר.⁶⁶ התנועה החלקה של כוח הנגמ"שים הביאה את אדן להחלטה לקדם את הדוברות חרף, ואולי בחסות הקרב המתעצם של חטיבה 35. ברגע שכוח הסיור שם פעמיו חזרה, הוא הורה לתא"ל תמרי להכין דחפורים ושילח אותם עם הדוברות קדימה.

הטור החל לנוע מעכביש 54. בראשו נע הג"פ של סגן מפקד האוגדה ואתו שלושה נגמ"שים של במבה שליוו את השיירה עד לקקן, משם חזרו לצומת טרטור-עכביש לסייע בחילוץ נפגעי הגדוד. אחרי הנגמ"שים נע על זחל"ם מג"ד הדוברות, אבי זהר, ובעקבותיו יעה אופני 950 של פלוגת הדוברות, אחריו זחל"ם נוסף של פלוגת הדוברות וצמודות אליו נעו 12 דוברות שנגררו על ידי טנקים. בצד הציר נעו שני דחפורים זחליים. הטור הכבד והאטי הזה החזיק לעצמו אצבעות שהמצרים לא ישיתו לבם אליו. תוך כדי תנועה נורתה עליו אש קלה מכיוון ציר טרטור, וכן ארטילריה שתוארה כ"לא יעילה". כל אותו זמן שמעו אנשי הדוברות ברקע את קולות הקרב שהתחולל בטרטור.⁶⁷

בשעה 0420 התבקש גורן על ידי חפ"ק חטיבה 35 לנוע לציר טרטור ולחלץ נפגעים מן התאג"ד. שני נגמ"שים הגיעו לתאג"ד ופינו ממנו את הפצועים קשה. בסביבות 5 בבוקר חזרו הנגמ"שים שהובילו את שיירת הדוברות מלקקן, והפלוגה כולה התכנסה אל צומת טרטור-עכביש. בהיותם בצומת זיהו הסיירים באזור המגע

66 רשת כריש, 170213 ו-170255.

67 עדות אבי זהר בכנס הנדסה, מאי 1974.

הדוברות בדרכן לתעלה

של הצנחנים שטח המואר כולו באור אינפרא-אדום על ידי המצרים ודיווחו על כך ליאירי.

כשעה וחצי לאחר שנתקל גדוד 890, הבין מפקד אוגדה 162 מן הדיווחים ומההאזנה לרשת החטיבה, כי הקרב הסתבך וכי ביצוע המשימה פינה מקומו לקרב היחלצות. בשעה 0403 הורה אדן למח"ט 460, גבי עמיר:

40 [אדן]: אנחנו מסייעים לעוזי שהוא על ציר טרטור. הוא מסובך בהיתקלות בטרטור 42. צריכים להכין את הדרכים המתאימות כדי להכין טנקים נגד טנקים. הוא מחפה עלינו על חי"ר של האויב. כדאי שתכין ותתפוס עמדות במקומות הגבוהים.

- באיזה כיוון?

40: מה שנראה זה בקשת בין ציר טרטור לעכביש בגבעות שנמצאות על יד מתג 39 של טרטור.
 - רות בסדר אכין לך.
40: תניע אותם במהירות לפני האור, שיחזיק את העמדות.

גבי עמיר לא היה ממש בעובי הקורה של קרב הצנחנים. הדבר היחיד שהתבקש ממנו לפני הפעולה היה להקצות את פלוגת במבה לכוננות חילוץ. לפי דבריו של אדן, את פקודת ההתראה לסיוע טנקים לגדוד 890 הוא נתן לעמיר בגלל זיהוי הטנקים המצריים שהתקרבו לחיילי הגדוד. המעקב אחר גדוד הצנחנים נוהל ישירות על ידי מטה האוגדה וכך היה למעשה מח"ט 460 מחוץ לתמונה עד הפעלתו. מלאכת החבירה עם כוח החילוץ לא היתה פשוטה. בשעה 0420 שאל יאירי את אדן לפרטי החבירה עם הכוח שבא לסייע לו. אדן או מישוהו מקציניו ענה לו שהכוח שנקרא ברשת בדיה (אות קריאה של פלוגה מגדוד 100) יבוא בקשת שבין טרטור לעכביש, ושם יבדקו את השטח. גבי עמיר התקשר אף הוא ליאירי וניסה לעודדו: "שלחתי אתם גם את 10 שלהם שזה אהוד [ברק]". בשעה 0540 הורה אדן לעמיר:

עד להודעה חדשה 1 שלך [צ"ל: 4] מסייע לערד [חטיבה 35].
 תכפוף לו את במבה. אתה תקבל את האחריות כלפי צפון על שני הצירים בין חמדיה לכישוף.
 - האם לנוע לשם?
40: לחכות להתפתחויות, ללמוד מה קורה בערד. אתה פועל מצפון והוא דרומה בציר עכביש.
 - אני מאזין כל הזמן.
40: ברגע זה מסרתי לך את הגזרה.

בסביבות 0430 נקרא הכוח בפיקודו של גורן להיכנס לשטח לאורך טרטור ולפנות נפגעים. אחרי עלות השחר זיהה גורן את "גבעת הפצועים". בעקבות הטנקים של גדוד 100 (ראו להלן) החלו הנגמ"שים של במבה לפנות את הפצועים מפלוגה ג ומן הגבעה אל התאג"ד. חלק גדול מצוותי הנגמ"שים הושארו בתאג"ד כדי להקטין את הסיכון במקרה של פגיעה בנגמ"ש ולפנות מקום לפצועים הרבים. בתאג"ד הם סייעו כאלונקאים, ובמיוחד בעת שהתאג"ד דילג מזרחה להצטרף לפח"ח (ראו להלן).

גדוד 100 חובר אל הגדוד

לפי עדות מח"ט 460, ניתנה פקודת ההתראה למג"ד 100 אהוד ברוג (ברק) בשעה 0400, זה החל בתנועתו בסביבות 0500. הוא נכנס לרשת חטיבה 35 וקיבל מידע מקוטע ממג"ד 890 שממנו הבין שכשבעים צנחנים, חלקם פצועים, מפוזרים ללא תחמושת, בטווח מגע קרוב עם האויב. סיפר ברק:

האינפורמציה שקיבלתי הגיעה באופן מקוטע, מלווה בקריאות נרגשות לשטוף את היעד במהירות. אנחנו לא מזהים את מיקום כוחותינו גם לאחר שאנחנו בתוך טרטור כ-800 מטר לפני 42 בסביבות 0530 [...] ניסיתי להסביר למח"ט 35 שאין תועלת בתוספת הטנקים כל זמן שאין מספיק אור כדי לירות בתותחים. זיהינו בינתיים בעזרת עשן צבעוני את אחד מריכוזי כוחותינו כ-300 מטר מדרום למקום שתואר. מח"ט 35 מתעלת הניקוז 600 משמאל אמר שהוא משאיר לשיפוטי את ההחלטה על ביצוע ועיתוי התקיפה. אני מבין את חומרת

המצב מקריאותיו של מג"ד 890 המוכר לי כבחור קר רוח
ושלו.⁶⁸

בפועל, מנה גדוד 100 שתי פלוגות טנקים מוקטנות ועוד פלוגת חרמ"ש ובשעה 5 בבוקר הוא נמצא בעכביש 53. ברק רצה להתקדם לטרטור 40 בפריסה רחבה, לאתר את האויב ולתקוף אותו. הוא ניסה לזהות את מקומו של גדוד 890 ובדק אם נמצאו טנקים של צה"ל באזור טרטור 42. הגדוד התקדם והגיע לזירת הקרב בסביבות 0530, אך החושך מנע בשלב זה התערבות וסיוע. המג"ד הזדהה בפני מג"ד הצנחנים בגלוי ואמר: "איציק שלום, אנחנו באים לעזור." מרדכי הורה לשרן דני אנגל ממחלקת הקצינים המסופחים להראות לאהוד ברק את מקומם. אנגל חבר לברק בקרבת צומת טרטור-עכביש וברק שלף מפה וביקש ממנו נקודת ציון מדויקת. אנגל נתן לו גם את נתוני רשת הקשר של גדוד 890. (עד לאותו רגע נמצא ברשות ברק רק התדר החטיבתי). מכאן ואילך תיאמו ביניהם ברק ומרדכי את המשך החבירה והחילוץ. מספר על כך אנגל:

אמרתי לשורק שאני אביא תגבורת, אחרת כולם יהרגו. אלי קיבל אישור מאיציק ואני לקחתי את הרגלים ורצתי אחורה, מרחק של קילומטר לתאג"ד [...] לא עצרתי שם ורצתי לכיוון הטנקים. זה היה בשעה 5 בבוקר. הטנקים עמדו על הרכס. הרעיון היה להראות להם איפה הגדוד ולסייע לו להיחלץ. עליתי על טנק שהיו עליו הכי הרבה אנטנות, שהיה הטנק של אהוד ברק [...] ביקשתי ממנו נגמ"שים לחילוץ, וירדתי מהטנק שלו לנגמ"ש שהוא נתן לי. מפקד הנגמ"ש היה שלמה גורן, מ"פ

68 אהוד ברק, סיכום המלחמה של גדוד 100.

במבנה. הוא גדל בגדוד 890, היה איתי בקורס קצינים ואחריו הלך לשריון. ירדתי לנגמ"ש שלו, ואז התחילה הסתערות הטנקים ובעקבותיהם הנגמ"שים. יחד עם שלמה גורן עשיתי שלושה סבבים של חילוף פצועים: בסבב הראשון אני זוכר שראיתי את שלמה מילס שהגיע עד "גבעת הפצועים". מי שיכול לעלות עלה על נגמ"ש, ופצועים אחרים נשארו. בסבב השני, כשהטנקים כבר בערו, אחד המחולצים היה חייל שלי בפלוגת נובמבר 70 שהייתי מפקדה, ובמלחמה היה סמ"פ ג ונפצע, יואב מתן. גם בפעם השלישית חילצנו, בצפיפות רבה, פצועים מפלוגה ג. בפעם הזו ביקש ממני דובדבני לחלץ את חייליו מפלוגה ג לתעלת ההשקיה. שחררתי את הנגמ"ש, הוא לקח פצועים לפח"ח בעכביש 52 ולא חזר. במבנה עשו עבודה נפלאה, את עיקר חילוף הגדוד.

אנגל היה חדור בתחושת הסכנה הצפויה לגדוד עם בוקר אם לא יחולצו הנפגעים מיד. באוקטובר 1975 הוא תיאר את הניגוד בין סערת הרוח שהיה נתון בה לבין קור הרוח של ברק:

ואני [דני אנגל] ככה מאוד הייתי נרגש, אני אמרתי לאהוד [ברק] שמוכרחים לעשות משהו, מוכרחים להיכנס ולהכניס נגמ"שים ולחלץ את הגדוד כי תהיה עוד מעט שואה, הולך להיות יום, הוא [ברק] הסביר לי ככה: לאט לאט, קודם עושים שב"ש, ואנחנו נראה איך ילך לנו, אנחנו נדפוק כמה טנקים ונראה אם אפשר יהיה להיכנס [...] הם [גדוד 100] פשוט היו יותר מאומנים [...] כבר נשרפו להם כמה טנקים במשך המלחמה, אז הם היו יותר שקולים [...] הוא [ברק] הראה לי במשקפת [את הטנקים המצריים].

באותה עת, כך סיפר, הגיעו לאזור שבו נמצאו הטנקים חיילים מהגדוד שרצו מזרחה בלי נשק בידיהם ובלי חולצות – בחולצות השתמשו לחבישת הפצועים. המראה הזכיר לאנגל את המצרים במדבר במלחמת ששת הימים. ככל הנראה מדובר בסמל יהושע פיזיק ובשואל בן דוד, שפינו לתאג"ד את גוזלן, מפקד המחלקה מפלוגה ג. צוותי הטנקים ירו עליהם ואנגל דרש מברק שיורה בקשר שיפסיקו לירות.⁶⁹

אנגל אולי לא ידע, אבל היה זה הקרב הממשי הראשון של גדוד 100. הגדוד המאולתר הוקם ב-10 באוקטובר, הגיע לסיני ב-15 בחודש וצורף לחטיבה 460. למחרת, 16 באוקטובר, קיבל פקודה לנוע לעבר התעלה לקראת צליחה, ובין 4 ל-5 לפנות בוקר קיבל פקודה לחלץ את גדוד 890.⁷⁰

ברק אמר למרדכי שאינו מזהה את הצנחנים וכי הוא חושש לפגוע בהם. לאחר ניסיונות שונים פתח מרדכי רימון עשן צבעוני ואמר לו: מימין בצפון, ועוד 200 מטר נמצאים כוחותינו. מדרום לי ולפניי אין אף כוח שלנו.⁷¹ המצרים, זיהו גם הם את העשן הצבעוני ואש עזה נורתה לעבר חפ"ק המג"ד ולעבר סביבתו. סמוך לשעה 0600 זיהה ברק את מקום הגדוד והודיע: "אנחנו עושים איגוף ומגיעים אליכם ממזרח".⁷² הכוונה היתה שגדוד 100 יסתער על היעד, יגיע לקו העמדות של המצרים, ואחר כך הצנחנים יסתערו

69 ישראל בנדור, שם, עמ' 276-277, מסתמך על פרוטוקול ישיבת ועדת העיטורים והצל"שים ב-10 באוקטובר 1975, וסגל, עדויות מגובה החול, עמ' 135.

70 עדות יעקב קדמי אצל עוזי בן-צבי, חילוץ נפגעים מקרב הצנחנים בחווה הסינית (טיוטה), עמ' 6.

71 תחקיר מג"ד 890, ארכיון צה"ל.

72 רשת ערד, 170555.

ויטהרו את התעלות.⁷³ בירור קצר העלה שלפלוגה ג ולאנשי בסיס האש שליד המג"ד כמעט שלא נשארה תחמושת ולכן הם לא יכלו להסתער, ואילו מעט הלוחמים הבריאים שנותרו בפלוגות ה-ר-ב היו עסוקים בהעמסת הפצועים על הנגמ"שים שהגיעו בעקבות הטנקים.⁷⁴

ברק השאיר פלוגת טנקים אחת בחיפוי ואת השנייה (בדיה), בפיקודו של משה סוקניק (עברי), ייעד להסתערות על עמדות המצרים. הכניסה החפוזה למגע, ללא פקודת התראה, לא נתנה בידי הפלוגה המסתערת שהות ללמוד ולאתר את פרטי מיקום האויב, את חימושו ואת היערכותו וגם לא את מיקומם של פצועי גדוד הצנחנים. פרטים אלה לא היו ידועים לברק, וממילא לא היה ביכולתו לעדכן בהם את מפקדי הפלוגות שלו. תיאור סגן נועם יפה, מפקד מחלקה בגדוד 100: "ב-0500 נוצר מגע בטווחי 2,500 עד 3,000 מטרים. קיצרנו טווחים עד כ-200-300 מטר מהעמדות. עמדנו בשטח חשוף לחלוטין, ומשם יצאנו להסתערות פרשים, ללא כל חיפוי ארטילרי."⁷⁵

הקש"א של גדוד 100, רוני ברגר, חיפש את מקורות האש הארטילרית שנורתה על המרחב. בעת שצפה על השטח, זיהה את הצנחנים בשלושה ריכוזים, אחד מהם בחלקו הדרומי של המתחם המצרי. חמישה צנחנים הופיעו לפתע לפני קנה הטנק וסימנו לו לעצור. התברר לו שהירי מהטנקים, מעל ראשי הצנחנים, כמעט פגע

73 ישראל בנדור, שם, מסתמך על דברי מרדכי בפרוטוקול של ישיבת ועדת העיטורים והצל"שים, 10 באוקטובר 1975.

74 ברק, סיכום גדוד 100; מרדכי בכנס מג"דים 162; גם עוזי יאירי ציין שלא היה ניתן להסתער עקב מחסור בתחמושת. ראו דבריו בכנס הצליחה של פיקוד הדרום ב-24 ביולי 1974.

75 ישראל בנדור, מסתמך על חטיבה 460 גדוד 100, א"צ 270/1041/1984.

בהם. לרגלי הגבעה ראה הקש"א יריעת סימון [פְּנֵל] אדומה, ואדם שנופף בדגלים. התברר לו שמדובר בכוח צנחנים של צה"ל ששכב במרחק כ-25 מטר מכוח מצרי שנמצא מעליו וזרק עליו רימונים. הקש"א בדק שוב את השטח. במישור הפתוח נמצאו צנחנים הרוגים והוא דיווח על כך למג"ד ברק.

הטנקים התקדמו עד המתחם שבקרבתו שכבו הצנחנים. בזמן שעלו על המתחם, נורו לעברם טילי סאגר. ברגר זיהה שני ג'יפים נושאים טילי שמל ושלושה טילי סאגר בעמדות חפורות. המט"ק שנמצא אֶתוֹ בטנק נפצע קל. וברגר תפס את מקומו ונתן פקודת אש. התותחן השמיד את שני הג'יפים, ואז שיטו מולם שלושה טילי סאגר. הקש"א נתן לנהג פקודה לנוע לאחור. הטנק הצליח להתחמק משניים, אך השלישי פגע בצריח והטנק נדלק מיד. ברגר חילץ את עצמו ואת הטען-קשר שנפגע. הוא החליף טנק, וגם הטנק השני נפגע. הוא עצמו נפגע קל בזמן שחילץ פצועים מהטנק. אחד הנגמ"שים נפגע מטיל סאגר והתפוצץ. ברגר חילץ ממנו קצין צנחנים והביא אותו עד תעלת ההשקיה. אחרי שהצנחנים פונו, הלך ברגר ברגל לסוללה שלו ורק אחר כך פונה לבית חולים.⁷⁶

מיכאל אחי-עמוס (הרשקוביץ), נהג טנק, השתתף בהסתערות של גדוד 100. שני טנקים נפגעו בקרבת הטנק שלו והתחילו לבעור. הצוות, שניסה לוודא שהצוותים נחלצו, ראה חיילים מצריים נעים ברגל לעבר הטנקים הפגועים. עשרות חיילים מצריים הסתערו גם על הטנק שבו נמצא אחי-עמוס. צוות הטנק השליך על המצרים רימונים ודרס אותם בשרשראות הטנק. המצרים נסוגו לתעלות החפורות. אנשי הצוות הבחינו בשתי קבוצות צנחנים במרחק

⁷⁶ סיפור קש"א גדוד 100, 18 באוקטובר 1973, בתוך אורן, אוגדה 162 תיק כללי.

עשרות מטרים זו מזו, מאחורי "תלוליות עפר עלובות". הטנק חיפה על הקבוצה הקרובה בזמן שנעה לכיוון תעלה שהיתה כמה עשרות מטרים מהטנק. ארבעה חיילים נשאו פצוע.

למראה פעולת החילוץ, חידשו המצרים את הסתערותם על הטנק אך ירי פגזים לעברם ולכיוון התעלה גרם להם לסגת, לאחר שהשאירו אחריהם נפגעים רבים בשטח. לירי הנ"ט נוספו פצצות מרגמה. השריונאים הבחינו במרחק כ-200 עד 300 מטרים מהם בשני טנקים נוספים שנפגעו, אם כי אנשי הצוות הצליחו להיחלץ באמצעות טנק שנמצא בקרבתם. תוך כדי ניסיון להתחמק מהטילים והמשך ירי על המצרים נע הטנק לעבר קבוצת הצנחנים השנייה. הטנק נפגע והצוות נחלץ ודילג עם הצנחנים לתעלת ההשקיה. כל העת נפלו פגזים מחוץ לתעלה ובתוכה. הם נעו שפופים בתעלה, תחת האש, עד שבשעות הצהריים חילצו אותם נגמ"שים.⁷⁷

תיאר מג"ד 100:

הצנחנים היו פרוסים על המדרון הקדמי של דיונה די נמוכה, בתוך קפלי קרקע קטנים בקבוצות של 15-20. במרחק 50 מטר מהם היו מצרים, מן הסתם, כמה מאות, בקבוצות קטנות מאוד, בתוך התעלות מוסתרים עד הכתפיים עם הרבה נשק. חלק מהחפירות מחוברות ביניהם. מאוד אופייני היה הצימוד של רובה קלצ'ניקוב ואר.פי.ג'י. אצל אותו אדם. עם מכשיר לראיית לילה. הצנחנים קיבלו אותנו בנפנופי ידיים מאושרות. אני ראיתי קצין אחד [דני אנגל?] והוא ניסה להסביר לי את הפריסה שלהם [...] הארטילריה יורדת עלינו צפוף, הכלי של סגן בארי מרט, מפלוגה ב', נפגע ישירות מארטילריה ומפקד

77 אחי-עמוס, מראה סדוקה, עמ' 107-118.

המחלקה נהרג. הטען־קשר נפגע ופונה. אני משאיר את 11 עם [פלוגה] ד בעמדות ומסתער עם [פלוגה] ב בחיפוי של [פלוגה] ד לחלק הימני של היעד שאין בו מכוחותינו. סך הכול עשרה כלים בהסתערות פְלוס נגמ"ש. על היעד עצמו מקדמת אותנו אש נק"ל צפופה, ואנחנו מנסים לטפל בחי"ר הצמוד אליהם [...] כשעברנו את קו הרכס קדימה - מערבה, קיבלנו אש טנקים מ-1200 [מטרים] לפנים. אש הנק"ל מקרוב היתה הרבה יותר מסוכנת. כמעט לא היו בגדוד מקלעי מפקד ואנחנו ירינו מהנשק האישי, זרקנו רימונים וניסינו לדרוס בנסיעה קדימה ואחורה. השוחות המצריות היו עמוקות וחלק מהחיילים המצריים המשיך לירות מטווח אפס [...] הדוקטור ירד מהנגמ"ש שלו, העמיס נגלת פצועים והמשיך לטפל בנפגעים על הקרקע. קראתי את הולדין [פלוגת החרמ"ש] להצטרף ולקחת פצועים לאחור ובמקביל הוריתי לבדיה לקחת עוד שני כלים שלו ולרוץ מדרום לצפון על קו הרכס עצמו, לרוחב החזית שלנו ולדרוס חי"ר מהעמדות. הולדין עסק בחילוץ, אולם המ"פ ושלושה אנשים שלו נפגעו מנק"ל. משנה ה [סגן מפקד הפלוגה], סג"ם דבורצקי, תפס פיקוד והמשיך לפנות. מפקד הנגמ"ש של הדוקטור נפגע. הנהג שנותר לבד איבד את עשתונותיו וחזר לתאג"ד [...] כלי נוסף של בדיה נפגע מאר.פי.ג'י. או תול"ר. אש נק"ל צפופה ממטרים בודדים תקתקה על הצריחים. ביקשתי ממג"ד 890 לתת לי את החבר'ה הבריאים שלו שינקו את השוחות שמסביבנו ונעניתי שאין להם תחמושת [...]

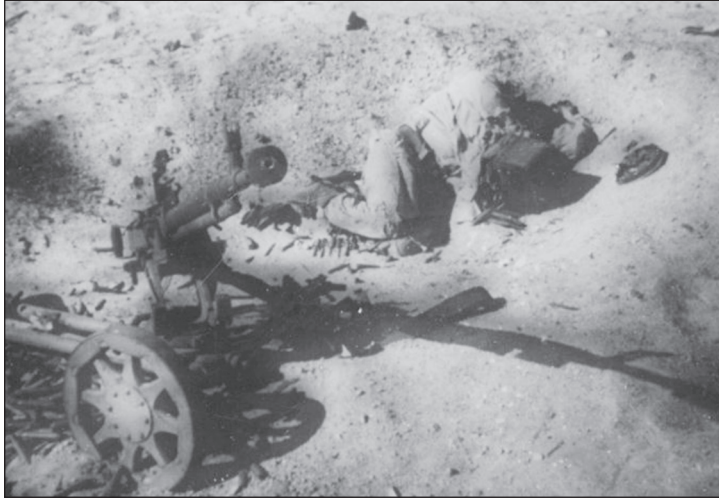
מהאגף הימני הרחוק, כ-2000 מטר צפונה, התחילו להתעופף טילי סאגר. הטילים נראו ברור במשך 15-20 שניות ניסינו להשאיר את הרשתות הפנימיות פנויות כדי להודיע על מעוף של טיל כדי שהכלים יספיקו לרדת מעמדה. לא תמיד הצלחנו.

תוך שלוש-ארבע דקות נפגעו ארבעה כלים מטילים, כולל הכלי של בדיה, של משנה ב ושל מפקד מחלקה 2, ומט"ק של כלי חמישי נפגע. משנה ב עולה על הכלי שלו שנפגע רק בכיפת המפקד [...] ברור לי שתוך כמה דקות נוספות לא ייוותר על היעד שום כלי בלתי פגוע מטיל ואני מורה להם לרדת אחורה כ-700 מטר ולתפוס עמדות מסוימות לאגף ימין [...] התרשמתי שהשטח נקי מצנחנים. גררנו נגמ"ש וטנק שלא נדלקו. שני כלים בוערים ואחד פגוע, לא בוער, נותרו בשטח. היתר נעו איכשהו אחורה [...]

משנה ב [אשר טל] שנפצע ירד מהכלי והתקשר מהשטח. מסתבר שנשאר עם קבוצת צנחנים [של חזי דחבש]. סך הכול שישה בריאים ושני פצועים בין שני הכלים הבוערים. קיבלנו את מקומו במדויק וחיפינו עליו באש קרובה מתותחים מפעם לפעם [...] הפגיעה מהטיל הראשון בכלי של הקש"א וקצב ההיפגעות הגבוה של הכלים מיד לאחר מכן מנע הפעלת ארטילריה על אזור הטילים [...] מח"ט 35 בתעלה סירב להתפנות עד שיקבל פקודה מפורשת ואנחנו הצבנו שני כלים באגף שמאל סמוך לתעלה בו הוא ישב. הוא [יאירי] התפנה שש שעות מאוחר יותר בסביבות הצהריים על ידי במבה.⁷⁸

עם תחילת ההסתערות של הטנקים ירו החיילים מבסיס האש שליד איציק מרדכי במא"גים ובנק"ל כדי לחפות על התקדמותם. בחיפוי אש זה הגיעו הטנקים ועברו את לוחמי הגדוד ללא פגיעה. אז, מנקודת ראותו של מג"ד 890:

78 תחקיר ברק. ראו גם דברי מג"ד 100 בכנס מג"דים אוגדה 162, נובמבר 1973.

מקלע דה־שה־קה ומפעילו במגנן גדוד 16 המצרי לאחר הקרב

הטנקים הגיעו, יצרו מגע, אך איך שהתחילו לעלות [...] והגיעו למרכז היעד, תוך פחות מדקה נדלקו לו [לברק] שלושה טנקים מסאגרים. הם חטפו אש משני האגפים. ואז הוא אמר טנקים אחורה והיינו שוב באותו מצב.⁷⁹

טנק אחד נפגע כחמישים מטרים מ"גבעת הפצועים", ואחר בין חפ"ק המג"ד לבין פלוגה ג. אלי שורק, מ"פ ה, ראה כיצד נפגע הטנק מטיל סאגר ומתחיל לבעור. שלושה אנשי הצוות קפצו ממנו ותחילה רצו לכיוון המצרים ולאחר מכן חזרו. הנהג נחלץ בקושי מתא הנהג כשהוא בוער. שלושה צנחנים רצו אליו, גלגלו אותו בחול, קרעו ממנו את הבגדים והביאו אותו ל"גבעת הפצועים".

79 דברי מרדכי בכנס קחצ"ר בכפר המכביה, 26 ביוני 1974.

בעיית חילוף הפצועים החריפה, כי עתה היה צורך לחלץ גם את הנפגעים מהטנקים והדבר היה כרוך באבדות נוספות. בעת פעולות החילוף נפגעו טנק ונגמ"ש נוספים. צוות אחד, בו נמצא הקש"א, ברגר, נשאר עם איציק מרדכי וטיווח אש ארטילרית. מרדכי גם ביקש סיוע אווירי. הגיעו שני מטוסים, אחד מהם הופל והאחר שב על עקבותיו.⁸⁰

אהוד ברק חשש שאם ישתהה ייפגעו טנקים נוספים, והורה לטנקים לסגת. הוא הסתכל אחורה, וככל שיכול היה לראות, נראה היה כי הצנחנים כבר יצאו מהשטח. הנפגעים כנראה פונו, והבריאים הלכו ברגל אל התעלה. הוא שאל את יאירי אם נותרו עוד נפגעים בשטח והמח"ט השיב שאינו יודע.⁸¹

כשם שגדוד 890 נלחם בלילה מול יעד גדודי מצרי בלי טנקים וסיוע ארטילרי, כך הסתערו הטנקים של גדוד 100 בבוקר על אותו היעד בלי חי"ר ובלי סיוע ארטילרי. בגדוד 890 לא נותרה תחמושת להסתערות ובעוד הטנקים של גדוד 100 נלחמים, פינו הנגמ"שים של פלוגת החרמ"ש של הגדוד (הולדין) ושל במבה שהגיעו בעקבותיהם את הפצועים, בלי שידעו אלה על אלה. בשני המקרים לא היה לכוחות מושג על האויב ועל שניצב לפנייהם.

דני אנגל ודוד כהן ("צינו"), הקמב"ץ, עלו עם תחילת הפינוי על אחד הנגמ"שים של במבה. הם הגיעו תחילה לפלוגה ה"ב"גבעת הפצועים" ולאחר מכן לפלוגה ג. אנגל מספר, כי פגש את דובדבני

80 דברי מרדכי בכנס מג"דים של אוגדה 162. ב-0815 מסר האלוף אדן למח"ט 460 שטייס צה"ל צנח, וצריך לאסוף אותו. הטייס חולץ ללא פגע - ראו ישראל בנדור, עמ' 279, בהסתמך על יומן מבצעים חפ"ק חטיבה 460.

81 דברי ברק בכנס מג"דים של אוגדה 162 ובכנס מערכת הצליחה של פיקוד הדרום ב-24 ביולי 1974.

ויחד העמיסו פצועים. כמה חיילים נאחזו בדפנות הנגמ"ש, שנסע לפח"ח. אנגל ביצע שני סבבי פינוי לפח"ח וכאשר חזר לקחת מפלוגה ג את הסבב השלישי ביקש ממנו דובדבני להישאר ולעזור לפנות לאחור את החיילים הבריאים.

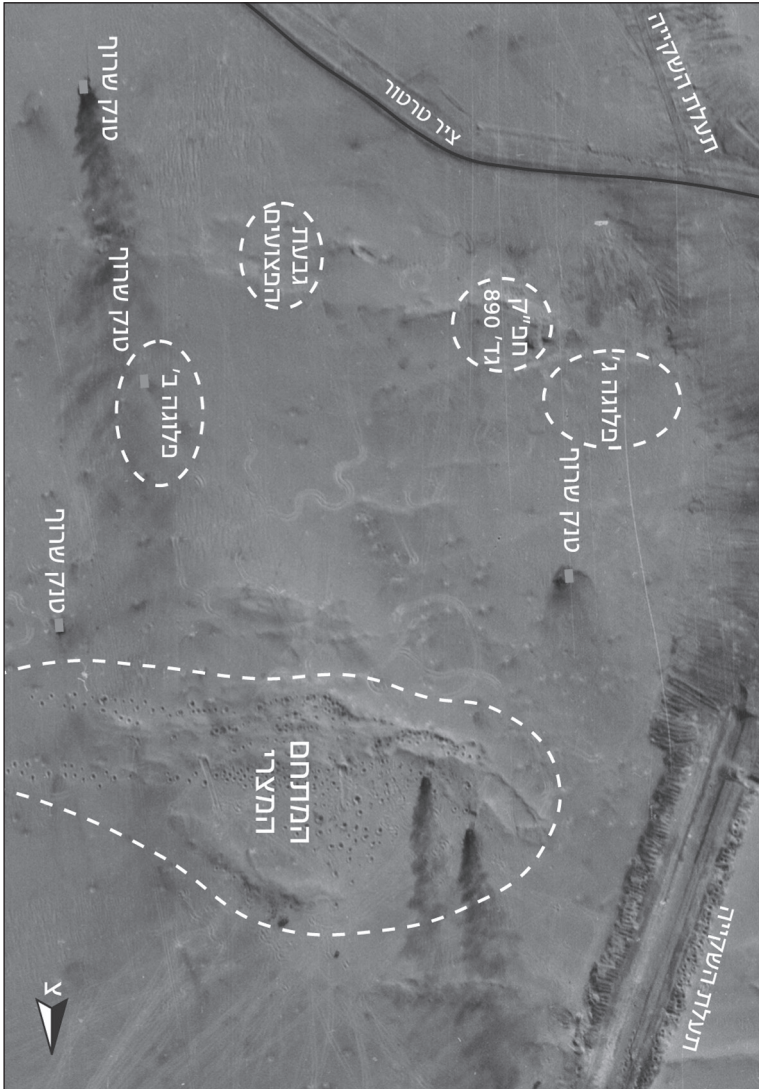
זמן קצר קודם לכן, הורה איציק לדובדבני לחלץ את שארית פלוגה ג אל תעלת ההשקיה. דובדבני ביקש מאנגל להריץ את החיילים אל התעלה והוא עצמו נשאר לחפות עליהם עם מקלע וערימה של רימוני עשן. אנגל רץ לתעלה פעמיים והוביל אליה כ-30 חיילים. בעקבות הקבוצה השנייה נסוג גם דובדבני תוך שהוא סורק את השטח עד התעלה לוודא שלא נשארו בו פצועים.⁸²

נגמ"שים של במבה ושל הולדין (פלוגת החרמ"ש של גדוד 100) הגיעו אל "גבעת הפצועים". שני הנגמ"שים הראשונים שהגיעו אליה כוונו לעבר הקבוצה של חזי דחבש ובנצי עציון, שנמצאה קרוב יותר למצרים. חלק מהלוחמים פונו בנגמ"ש הראשון. לנגמ"ש השני הוכנסו אייל רז, סגן מפקד פלוגה ב, שהיה פצוע קשה ותפס מקום רב, ויוריק ורטה. שאר הנגמ"שים פינו מ"גבעת הפצועים" תחת אש חזקה כמעט את כל הפצועים שנפגעו שם או פונו לשם עד אז. רזי יהל שכב לפני תלולית העפר, העסיק את המצרים בירי מהמא"ג שלו וחיפה על העלאת הפצועים לנגמ"שים. נגמ"ש אחד נפגע מטיל סאגר והחל לבעור. לאחר שהנגמ"שים עזבו נפגעה "גבעת הפצועים" בכמה פגיעות ישירות של פצצות מרגמה, שגרמו לנפגעים נוספים.⁸³

לאחר נסיגת הטנקים חדלו גם הנגמ"שים לנוע. מפקד הפלוגה, גורן, הורה לאנשיו להפסיק את החילוץ עד שהטנקים ישובו וייכנסו

82 סגל, עדויות בגובה החול, עמ' 143-146.

83 חוברת הגדוד במלחמה, עמ' 29.

גבעת הפצועים והטנקים הבוערים של גד' 100

לשטח. אחד הקצינים, אילן כהן, "התמרד" וצעק ברשת הקשר: "הם נהרגים שם. לעזאזל, אני נכנס". בעקבותיו נכנסו לשטח ההריגה נגמ"שים נוספים של במבה ושל הולדין והמשיכו לפנות פצועים מן השטח שבין גבעת הפצועים וציר עכביש. ביניהם היה גם נגמ"ש הרופא של גדוד 100. הרופא, ד"ר עודד בן-דרור, ירד עם שני חובשיו, בנצי סבג ואלי קמינקובסקי, מן הנגמ"ש לטפל בפצועים. את הנגמ"ש הוא שלח עם קבוצה של פצועים לפח"ח והורה לו לחזור לאחר הפינוי ולאסוף אותו עם הפצועים שנותרו. הנגמ"ש נפגע בדרך לפח"ח אך הצליח להיחלץ. הרופא ושני החובשים נהרגו מפגיעה ישירה בעת שטיפלו בפצועים. נגמ"ש נוסף, של יעקב שור מפלוגת החרמ"ש של גדוד 142 מחטיבה 217, הצטרף לקראת השעה 9 לחילוץ והוציא מן השטח כמה פצועים ובהם אלי שורק ורזי יהל.

בסביבות 9 בבוקר הסתיימה פעולת החילוץ של הנגמ"שים, אך מאוחר יותר נקרא במבה לפנות מתעלת ההשקיה את אחרוני המפקדים שנשארו בה. אחר הצהריים נכנס גורן לשטח בו נלחם גדוד 890 עם שני נגמ"שים, לחיפוש אחרון של נפגעים שאולי נותרו בשטח.

הטיפול בפצועים בתאג"ד ובפח"ח

התאג"ד בפיקוד ד"ר פני ליבנה נע בתחילה בעקבות המג"ד וחברתו. כאשר התארגנו הכוחות לסריקה, נשאר התאג"ד מאחור יחד עם זאב דרורי, סגן מפקד הגדוד. התאג"ד המשיך ללכת עד שנפתחה האש, ואז השתטח על הארץ במרחק קצר מן המג"ד. התאג"ד דילג אחורה ונערך מדרום לציר טרטור.

בתחילה הגיעו לתאג"ד 15 פצועים מפלוגות ג ו-ה, רובם

מפגיעות כדורים. דרורי וד"ר ליבנה סיפרו שהפצועים ביקשו כל הזמן לטפל במפקד הפלוגה, מרגל, שהיה כבר מחוסר הכרה, ולדחות את הטיפול בהם. כל ניסיון להדליק פנסים משך אליו את אש המצרים, ולכן טיפלו בפצועים לאור הירח ובעזרת חוש המישוש. כל העת פעל התאג"ד תחת ירי נק"ל ואש ארטילרית של המצרים. מהאש נפגע ונהרג החובש הבכיר, סמל ראשון יאיר צורף. אי אפשר היה לנהל רישום ועקב מחסור באלונקות הושכבו חלק מהפצועים על החול. דרורי דיווח למג"ד על הפצועים, והוא עצמו יצא לחלץ פצועים נוספים.⁸⁴

בסביבות 0430 לפנות בוקר הגיעו לתאג"ד שני נגמ"שים של במבה, העמיסו את הפצועים ואת גופתו של יאיר צורף והעבירו אותם לפח"ח. זרם הפצועים נמשך וגבר, עד שהיה לשיטפון. לקראת השחר נגמרו בתאג"ד חומרי החבישה ועירוויי הפלסמה, ויכולתו לטפל בפצועים טיפול ראשוני הצטמצמה מאוד. ד"ר לבנה דרש לחבור לפח"ח, וחילי התאג"ד החלו לדלג עם ציודם ועם שלושה פצועים קל שיכלו ללכת באופן עצמאי. שני נגמ"שים שפגשו באקראי הסיעו אותם לפח"ח. במקום היו כמה עשרות פצועים, שפוננו במסוק בשעה 0700 לערך. זרם הפצועים נמשך עד השעה 1000 בקירוב. הם הגיעו בזחל"מים, בנ"נים [רכב] נושא נשק] ובנגמ"שים. אחר כך הגיעו פצועים מן הטנקים של גדוד 100 ובהם בעיקר נפגעי כוויות. ד"ר ליבנה העריך כי התאג"ד טיפל בכ-100 פצועים.⁸⁵

לאחר ששלושה רופאים, בהם מפקד הפח"ח, ד"ר מיקי קראוס,

84 ראו סגל, עדויות בגובה החול, עמ' 217-219.

85 החוברת הגדוד במלחמה, עמ' 26; סגן ד"ר פנחס ("פיני") לבנה רופא 890, בתוך אהוד גוט, סיירת צנחנים וגדוד 890, כתבי-יד בארכיון צה"ל; ראיון של ישראל בנדור עם זאב דרורי.

וחלק מן החובשים, נלקחו מן הפלוגה לצורך מבצע אור ירוק, פיקד ד"ר אפרים סנה על פלוגת הרפואה החטיבתית המוקטנת שהגיעה בטיסה לרפידיים. בפלוגה היו ארבעה רופאים, קשר, הרב החטיבתי, יואל נחשון, ו-22 חובשים ונספחים בשני צוותים, ובהם גם העיתונאי (אז) אורי מילשטיין, שבשירותו הסדיר היה חובש בצנחנים ובפרוץ המלחמה התייצב במפקדת החטיבה בתל נוף וצורף לפח"ח.

יאירי הורה לסנה לפרוס את הפח"ח בצומת עכביש-טרטור ולהמתין לנפגעים. ד"ר סנה פרס את שתי המחלקות במרחק 50 מטרים זו מזו. אתו בצוות נמצא ד"ר משה ברנט ובמחלקה השנייה היו ד"ר גדי גלזר וד"ר אמנון ליכט. הם ערכו את תרמילי הרפואה בסדר הקבוע והנפגע הראשון שהגיע אליהם היה חייל חרמ"ש באפיסת כוחות שנלחם במקום בלילה הקודם. החייל ניתק מיחידתו ושהה בשטח לבדו כל היום. כשהאש פרצה בבת אחת, היא נורתה גם אל מקום הפח"ח. בין הפצועים הראשונים היה ד"ר ברנט, והיה צריך לפנותו. זרם הפצועים גבר אחרי האיר היום, כאשר הנגמ"שים הביאו מהשטח עשרות נפגעים. אחרי פציעתו של ד"ר ברנט נותרו שלושה רופאים לטפל בהם וידיהם היו מלאות עבודה. היה באפשרותם לתת טיפול בסיסי בלבד – חוסמי עורקים, עירוים וחבישות.⁸⁶

מדי פעם נורתה לעבר הפח"ח אש טנקים ומרגמות. צוות אחד של רופאים וחובשים נאבק על חייו של אייל רז, סגן מפקד פלוגה ב, שנפצע קשות בבטנו. אל הצוות הזה הגיע גם מפקד פלוגה ג, אהרון מרגל, שנפצע מכדור בראשו ולמרות המאמצים אי-אפשר היה להציל את חייו.

ערן דולב, מפקד הרפואה של פיקוד הדרום, הודיע לסנה

86 סגל, עדויות בגובה החול, עמ' 222-226.

שבעכביש 55 נמצא גדוד רפואה אוגדתי שאליו יוכל לפנות נפגעים. בשעה ארבע וחצי בבוקר הגיע לפח"ח הנגמ"ש הראשון של במבה, ועל סיפוננו צנחנים פצועים. סנה זיהה את יואב מתן, סגן מפקד פלוגה ג, אשר נפצע בחזה ומלמל: "הלך 890 [...] די [...] נגמר הגדוד [...] כולם נהרגו". עם עלות השחר הגיעו נגמ"שים נוספים והביאו עשרות פצועים. כמה טנקי פינוי (טנקי "שרמן" שהוסבו לרכב פינוי נפגעים) הגיעו מגדוד הרפואה האוגדתי ופינו לאחור את הפצועים קשה. שלוש שעות לאחר ההיתקלות פונו עשרות הפצועים אל גדוד הרפואה. סנה החליט לנצל את ההפוגה בזרם הפצועים כדי לדלג מצומת טרטור-עכביש למקום בטוח יותר ולפרוס מחדש. החובשים אספו את תרמילי הציוד שהתרוקנו למחצה, ונעו מזרחה כ-150 מטרים. כשעלה אור היום, גברה אש המצרים ולאחר ניסיון ההסתערות של גדוד 100 התחדש זרם הפצועים. למקום הפריסה החדש של התאג"ד הגיעו צנחנים ושריונאים וביניהם היו מפקד פלוגה ה, אלי שורק, רזי יהל ואחרים. הציוד הרפואי הלך ואזל, אך למרבית המזל הגיע אילן חרובי, קצין החובשים החטיבתי, בנ"ג ועליו כל הציוד שהפח"ח נאלץ להשאיר ברפידיים יום קודם לכן, משום שאי אפשר היה להעמיסו על האוטובוסים. עד 1030 הספיקו לפנות לאחור עוד כארבעים פצועים. ד"ר חסין, הרופא החטיבתי, הודיע שלא צפויים להגיע עוד נפגעים. הצוות הרפואי קיבל שני נגמ"שים, בעזרתם הוא התפנה לעכביש 55. הצוות עבר בגדוד הרפואה האוגדתי, המשיך משם לטסה והצטרף לגדוד 890 ולחפ"ק החטיבה.⁸⁷

87 יעל גבירץ, "סגן המ"פ, מלמל: "די, נגמר הגדוד... הלך 890... כולם נהרגו", ידיעות אחרונות, 17 בספטמבר 1991. ראו את סיפורו של יעקב מליה, הפצוע הקשה ביותר שנותר בחיים מהקרוב והשתקם באופן מלא: מעין פלג, "אתה לא רואה שהוא מת?", במחנה, 13 בנובמבר 1991, עמ' 38-39.

הגדוד מנתק מגע

אחרי מעבר הדוברות באשמורת אחרונה, ניתן החל משעה 0730 לרכב קרבי לנוע על עכביש. בשעה 1100 הודיעה אוגדה 162 שציר עכביש פתוח לתנועת שיירות אספקה, שהחלו לזרום בו. במקביל לכך, ביקש אדן להוציא את גדוד 890 ואת חפ"ק החטיבה מן השטח ולאפשר להם להתאושש ולהתארגן.

חילוץ הגדוד אל ציר עכביש תבע תיאום מורכב בין גורמים שונים, בהם ארטילריה, יחידות שכנות והכוחות הנחלצים. בפעולה היו מעורבים מטה פיקוד הדרום, מטה אוגדה 162, חטיבה 460, גדוד 100, כוחות מחטיבה 217, כוחות מחטיבה 600, יחידות מן האגד הארטילרי, חפ"ק חטיבה 35 וכוחות מזדמנים נוספים.

בבוקר 17 באוקטובר ריכז אלוף אדן מאמץ של ארבעה גדודי שריון לעבר טרטור. מח"ט 217 קיבל הוראה להשאיר שני גדודים בציר כספי 57-58 כדי לאבטח את אזור הפעולה כלפי דרום והוא, אישית, הצטרף אל גדוד 142. הגדוד התקדם מעכביש 51 צפונה ותפס עמדות ממערב לגדוד 100. מח"ט 460 נכנס גם עם גדוד 196 בפיקודו של סא"ל לפידות, וחטיבתו נפרסה מעכביש 52 עד טרטור 39. אדן פנה לפיקוד וביקש לקבל תחת פיקודו את חטיבה 600. סמוך לשמונה בבוקר אושרה בקשתו והוא פרס אותה מצפון, מפוטון 37 ועד טלוויזיה. ארבעת הגדודים נפרסו בקשת מול מיסורי ו"החוזה הסינית".

בסביבות השעה 0700 חצה גדוד 142 מחטיבה 217 בפיקוד נתן פירעם את ציר עכביש צפונה במתג 51, התקדם עוד כ-600 עד 500 מטר בתוך השטח משמאל לגדוד 100 ולמעשה, יצר חגורת מגן דרומית-מערבית למקום ההיתקלות של גדוד 890. מאוחר יותר השמיד הגדוד שלושה טנקי אויב שעלו לעמדות, ומחלקת הנגמ"שים שלו נטלה חלק בפעולות החילוץ (ראו להלן).

בשעה 0710 דיווח מח"ט 460 לאדן שהתקפת גדוד 100 השתבשה. "הגדוד נכנס למדרון קדמי בשטח פתוח ושלושה כלים שלו נדפקו". עוזי יאירי אמנם דרש ממנו להיכנס לשטח, אולם המג"ד טען שכל כלי שנכנס נדפק. אדן הורה שלא ייכנס ושיורה לחט' 35 לאבטח אותו.⁸⁸ חמש שעות לאחר פרוץ הקרב שאל עתה קצין האג"ם של אוגדה 162 את יאירי "אם יש לו נפגעים ואם יש לו נגמ"שים לפינויים?" והורה לו "לא לתת לחי"ר המצרי להרים את הראש".⁸⁹ מן ההוראה ברור שקצין האג"ם לא הבין כלל מה מתרחש בטרטור 42.

לאחר שיחה עם גונן, שהתנגד בתוקף להוצאת הצנחנים מציר טרטור, אמר אדן לעוזי יאירי: "אתה צריך להישאר במקומך ובהזדמנות נפנה את הנפגעים. היתר צריכים לשמור על ציר עכביש נגד טרטורים מציר טרטור. אני רואה שזה בין 42 ל-51. אני רואה אתכם במפה. לא בעין".⁹⁰

בשעה 0900 הסתיימה היערכות האוגדה בגזרת עכביש-טרטור. היערכות זו באה לענות לשלוש בעיות: סיוע לחילוף גדוד 890, דחיקת המצרים מציר עכביש צפונה ובידוד שדה הקרב בדרום מיסודי.⁹¹ בסביבות אותה השעה דיווח גבי עמיר לאדן על מצב חילוף הצנחנים:

יצרתי קשר עם עוזי [יאירי]. נתתי לו תמונת מצב. [הוא] נמצא בתעלה בין 42 ל-51. הוצאתי תצפית על חמדיה לכיוון מכשיר ומחכה לידיעות ממנה. 4 [גדוד 100] שלי מנהל מגע ומחליף אש. יש לו שלושה כלים פגועים. אני מחכה להשמדת השמלים.⁹²

88 רשת כריש, 170710.

89 שם, 170736.

90 שם, שעה 170740.

91 שם, 170900.

92 שם, 170850.

עמדות גדוד 16 המצרי מצפון לטרטור 42

מוקדם יותר נכנס גונן לרשת החטיבתית של יאירי ושאל: "האם אתם תקועים? האם יש מגע עם האויב - איפה הם? האם אתה מחזיק בציר ויכול לאבטח את עכביש?"⁹³ הוא רצה לתגבר את הצנחנים בכוחות חי"ר נוספים ולהקצות טנקים לאבטחתם. יש לחלץ את הפצועים, אמר לאלוף אדן, אך הכוח עצמו צריך להישאר במקומו כדי למנוע מהמצרים לחזור לעכביש. חטיבה 35 הוכנסה כדי שציר עכביש יהיה פתוח וכעת, לאחר שהוקם גשר הדוברות, גברה הנחיצות בכך. אם הצנחנים אינם יכולים להרחיב עוד יותר את השטח שבשליטתם, שלא יעשו זאת, אך יישארו וישמרו על הציר.⁹⁴

93 רשת ערד, 170720.

94 יומן המבצעים של פיקוד הדרום, ארכיון צה"ל.

יאירי לחץ על אדן שיתיר לו לפנות את כוחו מהמקום, אך גונן התמיד בהתנגדותו.⁹⁵ ב-0954 ביקש יאירי לדבר עם קצין האג"ם של אוגדה 162 כדי לקבל אישור להוצאת הצנחנים. כעבור עשרים דקות מסר אהוד ברק לעוזי יאירי: "מבקשים שתתפנה מהתעלה לכיוון עכביש 52" הכוונה היתה שחפ"ק המח"ט ינוע לקצה הדרומי של התעלה בה נמצא מאז תחילת הקרב, לא ליציאת כל הכוח, וכך אכן היה.⁹⁶ בערך בשעה 1030 הגיע שר הביטחון, משה דיין, לחפ"ק האוגדה ואחריו רב-אלוף בר-לב. אדן שיתף את בר לב בבעיה, ובר-לב אישר לבסוף את הוצאתם של הצנחנים.⁹⁷

מפגש תעלת ההשקיה עם ציר טרטור, 17 באוקטובר 0830 (בחלק השמאלי העליון אפשר לראות את חיילי פלוגה ד בתוך התעלה)

95 פיקוד הדרום, מלחמת יום הכיפורים - דו"ח אג"ם הפיקוד מ-6 באוקטובר 1975, עמ' 120, ארכיון צה"ל.

96 רשת ערד, 171015.

97 אדן, על שתי גדות הסואץ, עמ' 216.

התעלה בין ציר טרטוד (מימין) וציר עכביש (משמאל) 17 באוקטובר,
0830

אל תעלת ההשקיה

לאחר נסיגת גדוד 100 והפסקת סבב החילוץ הראשון של הנגמ"שים לא היתה עוד תכלית בהישארותו של גדוד 890 בשטח. יאירי הורה למרדכי להתפנות עם כל הכוחות לתעלה בה נמצאו חפ"ק החטיבה ופלוגה ד. מרדכי יצר קשר עם איתן פיכטנבאום שמחלקתו הושמטה מצפון לציר לפני תחילת הקרב, וזה דיווח לו שמחלקתו ספגה אבדות – הרוג אחד ושני פצועים – אך היא יכולה להתפנות בכוחות עצמה אל צומת טרטוד-עכביש.

באזור הקרוב אל המג"ד, כל לוחם שהיה מסוגל, יצא בכוחות עצמו לעבר התעלה. איציק מרדכי הורה לפלוגה ג לדלג אל תעלת ההשקיה. הוא דיבר בקשר עם אלי שורק והבין שהנגמ"שים של

במבה ושל גדוד 100 חילצו את כל הפצועים מ"גבעת הפצועים". בעוד שאר האנשים במקום מתכוונים לפתוח בריצה אל התעלה, אחרי שראו את פלוגה ג מדלגת אליה, נפל עליהם מטר של פצצות מרגמה שכמה מהן פגעו פגיעות ישירות וגרמו להרוגים ולפצועים נוספים. כל לוחם, שיכול היה, החל לרוץ לעבר התעלה עם אלונקות או בסחיבה מאולתרת של הפצועים.

בין "גבעת הפצועים" לבין התעלה הפרידו כ-400 מטרים של שטח חשוף ומישורי. המצרים צפו עליו, ובזמן שהחיילים רצו לתעלה, יצאו כמה עשרות מצרים מעמדותיהם וירו עליהם. רזי יהל, ישראל כספי ואלי שורק החלו לרוץ ורזי ואלי נפגעו מכדורים. נגמ"ש מגדוד 142 עבר לידם והם קפצו לתוכו והגיעו עמו לפח"ח. יוסי יערי ושאל רבינוביץ הפצועים נותרו מאחור וחולצו על ידי נגמ"ש אחר שנפגע ונהגו נפצע. יערי התיישב על המצערות, הנהג הפצוע תדרך אותו כיצד לנהוג, והוא הצליח להביא את הנגמ"ש הפגוע לפח"ח ולהציל את כל יושביו.⁹⁸

עד השעה 0930 הצליח הגדוד לרכז את מרבית לוחמיו בתעלה. כאשר היה נראה לאיזיק מרדכי שרוב חיילי הגדוד נמצאו מאחוריו, הוא נע לתוך התעלה עם החפ"ק. איזיק התמקם בחלקה הצפוני של התעלה ואילו חפ"ק המח"ט עבר דרומה, למרכז, ומאוחר יותר, עבר לקצה הדרומי. באותו הזמן, לערך, נחלצו שרידי פלוגות ה-רב מ"גבעת הפצועים" - מי לעבר התעלה ומי לעבר צומת טרטור-עכביש. חיילים שהגיעו לתעלה ומצאו בה מחסה יצאו ממנה שוב אל השטח הפתוח כדי לסייע לאלה שנפגעו בדרכם. המצרים הפגזו את התעלה והחיילים חפרו בידיהם שוחות

98 החוברת הגדוד במלחמה, עמ' 29; סגל, עדויות בגובה החול, עמ' 163-165, 195-193.

רדודות בדפנות ויכלו רק להתגעגע לאתי החפירה האישיים שלא נלקחו לפעולה. הנגמ"שים של במבה נכנסו לתעלה מדרום, התקדמו בתוכה ופינו כמה עשרות לוחמים מפלוגה ד. אנטנה שבלטה מעל פני השטח משכה מטח של אש ארטילרית חזקה. בשעה 1030 היתה התעלה ריקה כמעט, פרט לקבוצה קטנה של קצינים וחיילים מפלוגות שונות, שהתרכזו עם המג"ד בקצה הצפוני והמתינו לאישור לצאת מהשטח.

איציק מרדכי שלח שני חיילים לצפות ולבדוק האם נשאר מישהו ב"גבעת הפצועים". מספר אחד מהם, צביק'ה קופולביץ מפלוגה ב:

הייתי קצת בהלם. לא בדיוק הבנתי מה הוא רוצה [...] ראיתי חייל ואמרתי לו: בוא אתי. הוא לא בא. יצאתי מהתעלה והלכתי 20 מטרים קדימה. הגיע מולי רב-סרן יואב גלבר ושאל אותי: חייל, לאן אתה הולך? עניתי לו שהמג"ד שלח אותי ל"גבעת הפצועים" לבדוק אם נשארו חיילים. הלכתי בראש זקוף וגלבר נתן לי סטירה והשכיב אותי על החול. אני אחרון, הוא אמר לי. אין שם אף אחד, תחזור לתעלה.⁹⁹

זמן מה לאחר מכן הופיע בתעלה עמרי בר-שדה, קצין מסופח, שסחב עמו פצוע מ"גבעת הפצועים" לתעלה במשך כשעתיים. הפצוע היה יגאל וובוליציקי מפלוגה ב, שהחל לזחול מ"גבעת הפצועים" לבדו. עמרי, שהחליט להישאר ב"גבעת הפצועים" ולהמתין לחילוץ, זיהה אותו, הגיע אליו בריצה וסייע לו להתקדם עד שיצאו יחד מטווח הנשק הקל של המצרים ומצאו תלולית עפר קטנה שהסתירה את יגאל מהמצרים. הוא השאיר את יגאל מכוסה במפה ורץ לתעלה,

99 סגל, עדויות בגובה החול, עמ' 172.

שם סיפר על הפצוע שהשאיר וביקש מתנדבים שיצאו ויסייעו לו להביא אותו לתוך התעלה. איציק מרדכי הורה לו להישאר בתעלה ואילו עוזי ולדמן, דודי ורדי וגיורא איילנד יצאו מהתעלה, איתרו את גאל והביאו אותו לתוכה.¹⁰⁰

כמה מן הפצועים חולצו בעזרת תצפית שהיתה על כישוף. התצפית איתרה בשטח פצועים ודיווחה על כך לגדוד 142. בתחילה הגיע אליהם הנגמ"ש של יעקב שור מפלוגת החרמ"ש של הגדוד ואחריו הגיעה מחלקת צנחנים מילואים על נגמ"שים בפקודו של יקי חיימוביץ (חץ) שסופחה לגדוד 142, כל אלה תוך מיסוך של אש ארטילרית והוציאה אותם.¹⁰¹ לדברי נתן פירעם, מג"ד 142, הם ביקשו מיסוך עשן כדי להסתיר את הנגמ"שים, אך אי אפשר היה לקבל סיוע כזה. כאשר נורו פגזי זרחן, הם נפלו על חיילים שנמצאו בשטח, ואלה צעקו להפסיק את האש. בפעולה משותפת עם חטיבה 460 (למעשה: פלוגות במבה והולדין), סיפר פירעם, חילצו עד שעות הערב למעלה מעשרים לוחמים מהשטח שהיה כולו מכוסה באש.¹⁰²

חילוץ אחרוני הפצועים

סמוך לצהרי היום אושר לגדוד לצאת מהשטח. בשעה 1200 לערך, הוציאו נגמ"שי במבה את אחרוני הצנחנים שנותרו בתעלת ההשקיה. היו ביניהם המח"ט עוזי יאירי וחבורת הפיקוד שלו. בשטח נשארו כמה פצועים חיים וחיילי כוח החוד של פלוגה ב, שקרבתם

100 סגל, עדויות בגובה החול, עמ' 165-166.

101 כנס מערכת הצליחה של פיקוד הדרום ב-24 ביולי 1974.

102 שחזור קרבות חטיבה 217, 16 בדצמבר 1973, עמ' 30, ארכיון צה"ל.

לקו העמדות של המצרים הקשתה מאוד על הוצאתם. בשעה 1300 דיווח קצין אג"ם 460 לקצין אג"ם אוגדה 162:

בקשר לערד דיברתי עם עוזי. כנראה נשאר שמונה אנשים שלו ועוד שניים שלא יכולים לזוז. יש מעליהם כלי של האויב. זה באזור התעלה המפורסמת. אני אדפוק את הכלי ואוציא את האנשים. יש לי גם שניים משלנו מכלי שלנו שנפגעו.¹⁰³

בשעות הצהריים של ה-17 באוקטובר בוצעו פעולות שונות לאיתור הפצועים והבריאים שנשארו בשטח ולחילוץם. פעולות אלה לוו במאמץ לבלום אפשרות של ניצול הצלחה מצרי לגלוש אל ציר טרטור ולסגור מחדש את עכביש. טנקים מצריים שניסו מזלם בתנועה מ"החוה הסינית" מזרחה, נבלמו על ידי טנקי חטיבה 600 בסיוע גדוד 100 וגדוד 142. חזי דחבש מפלוגה ב קרא למג"ד ברשת המבצעים הגדודית (שסק) ואמר שניסה לעלות על נגמ"ש, הנגמ"ש נסע, והוא נשאר עם חמישה לוחמים בשטח, סמוך מאוד לעמדות המצרים.

הנגמ"ש המדובר היה זה שחילץ בשעות הבוקר את יוריק ורטה ואייל רז הפצועים ואת בנצי עציון, סגן מפקד הפלוגה. מרדכי עודד את דחבש, דיבר אֶתו כמה פעמים, הבטיח לו שעוד מעט יגיעו לחלצו וכי טנקים, תותחים ומטוסים הופעלו. הוא עלה כמה פעמים לתצפית כדי לזהות את מקומו של דחבש ולבחון כיצד אפשר לחלצו באמצעות נגמ"ש, ובשעה 1339 זיהה את המיקום המדויק של הקבוצה.¹⁰⁴ הוא הורה לדחבש לסמן את עצמו כדי שהטנקים

103 רשת כריש, 171300.

104 רשת ערד, 171339.

לא יירו לעברו, ולדלג לכיוונם. דחבש אמר: "אם אצא, אפגע" ונשאר במחפורת.

מרדכי, שעדיין היה בתעלת ההשקיה, אמר ליאירי שהוא חייב להישאר עד שיצאו כל החיילים, ואילו יאירי לחץ עליו לצאת ולארגן את הגדוד להמשך הלחימה. לפיכך, השאיר מרדכי תצפית בפיקוד גיורא איילנד לקיים קשר עין ואלחוט עם הקבוצה שנשארה בשטח ולוודא שתחולץ. החוליה, שכללה את בנצי עציון, גיורא איילנד ושישה חיילים, התמקמה על דיונה בסמוך לציר עכביש כדי לשמור על קשר עין ואלחוט עם הקבוצה של דחבש ולכוון אליה את הכוח המחלץ. התצפית נותרה במקומה עד שדחבש, טל ושאר החיילים פונו בסביבות השעה שלוש על ידי גדעון דבורצקי, מפקד פלוגת החרמ"ש של גדוד 100.

בלי שאיילנד ובנצי עציון ידעו על כך, היו דחבש ואנשיו תחת תצפית נוספת, של משה סוקניק (עברי) מפקד פלוגת הטנקים של גדוד 100, שסגנו הפצוע, אשר טל, היה עמם במחפורת. עברי העמיד טנק בחיפוי, שהיה בקשר עין עם הלוחמים ומדי פעם ירה פגז אל המצרים כדי למנוע כל ניסיון לנוע לעברם. הוא עצמו לחץ על אהוד ברק להתיר לו לחלצם. בסביבות השעה 1500, דבורצקי, שנהרג מאוחר יותר במלחמה, נכנס לשטח בנגמ"ש תחת חיפוי הטנקים של סוקניק, מיסך את עצמו באמצעות עשן, הגיע אל הקבוצה וחילץ אותה.

בסביבות השעה 1430, לאחר שראה מהנגמ"ש שלו את חילוצם של דחבש ואנשיו ואת חילוצו של מאיר לוי, פצוע נוסף מפלוגה ב שחולץ על ידי טנק מגדוד 142, החליט מפקד מחלקת הצנחנים שהיו עם גדוד 142, יקי חיימוביץ', להיכנס לשטח דרך התעלה ולבדוק אם נשארו עוד פצועים. המט"ק טען שראה נפנוף יד באזור "גבעת הפצועים". יקי נכנס לתעלה בקצה הדרומי שלה והמשיך ברגל

לקצה הצפוני של התעלה, משם זיהה את אזור "גבעת הפצועים". הוא קרא בקשר לסמל המחלקה שלו והורה לו להיכנס עם נגמ"ש לשטח. הוא גם ביקש וקיבל סיוע ארטילרי. הנגמ"ש יצא לדרכו בהכוונתו של יקי, הגיע אל הטנק השרוף שליד "גבעת הפצועים" וחנה מאחוריו. הסמל בדק והשתכנע שלא נותר בין גופות החללים במקום מישהו בחיים וחזר לנקודת היציאה. חיימוביץ' דרש מהם לצאת שוב, תחת מיסוך עשן, ושוב לא נמצא הפצוע. חיימוביץ' חבר בעצמו לנגמ"ש ויצא עמו בפעם השלישית, והפעם מצא את גורי ששון ממחלקת המרגמות בפלוגה ה, שהיה פצוע קשה ושנותר בחיים בזכות החילוץ.¹⁰⁵

חובשים את גורי ששון לאחר חילוץו מן השטח

¹⁰⁵ עדותו של עוזי בן-צבי והערותיו של יקי חץ לעדות.

גופות ההרוגים חולצו מ"גבעת הפצועים" ב-18 באוקטובר על ידי דוד גלזר, מפקד פלוגת החרמ"ש של גדוד 410 מחטיבה 600. בקרבת הגופות והטנקים השרופים נמצא סגן ישראל פרטוש (סלע) הפצוע, מפקד מחלקה בפלוגת החרמ"ש של גדוד 100, שנפצע קשה בעת חילוץ הנפגעים כאשר הנגמ"ש שלו נפגע מטיל סאגר והתפוצץ. הוא נחשב למת ונותר בשטח קרוב ליממה לאחר הקרב.¹⁰⁶

הפיקוד, האוגדה והחטיבה במהלך החילוץ

לעת בוקר, כאשר התבררה הסתבכותו העמוקה של גדוד 890 בקרב בטוטו 42, נדרש הפיקוד לקבל החלטה: האם לאשר את פינוי גדוד 890 מזירת הקרב? מהאזנה לרשתות וגם מהדיווחים הישירים של מפקד אוגדה 162 היה חמ"ל דבלה מודע היטב להסתבכות, אך ספק אם הפיקוד קרא נכון את המצב. בשעה 0525 הודיע אדן לבן-ארי ש"היה על עוזי לחץ חזק. [הוא] עוזר להם בפינוי נפגעים והסתערויות. פועלים נגדם מרכב ומרק"ם [רכב קרבי משוריין]. הם נמצאים מטוטו 43 עד אמיר".¹⁰⁷ זיהוי מקומו של גדוד 890 היה, כמובן, שגוי, אך ייתכן שהכוונה ב"הם" היתה למצרים. במונח "עוזר" התכוון אדן לשיגור גדוד 100 ולמעורבות פלוגת במבה בפינוי הנפגעים.

בשעה 0640 החלה מטרידה את בן-ארי ההסתבכות ההולכת וגוברת של אוגדה 162 בקרב שלכאורה לא היה שלה. "הבעיה היא כיצד להשאיר את עוזי ולהתנתק ממנו", הרהר בן-ארי בקול רם,

106 מעוזיה סגל, עדויות מגובה החול, עמ' 196.

107 רשת כריש, 170525.

והורה לאדן להכין גדוד שיוכל לעבור לצד השני.¹⁰⁸ כבר משעה 0600 ביקש עוזי יאירי להתפנות מהשטח. גונן חרד לאגפו הימני ולפתיחת הציירים, וניסה לברר ישירות עם מח"ט 35 את מצבו:

גונן: האם הסיוע יעיל?

עוזי: הסיוע היעיל היה של הטנקים.

- האם תקועים?

עוזי: למדי, מפגיזים את כל האזור. קבוצה גדולה ניתקו מגע. אף היא בהפגזות.

- האם יש מגע פיזי עם האויב?

עוזי: היה בלילה.

- מקומך?

עוזי: אני נמצא ב'עכביש' 51 צפונית מזרחית ל'שחור'.

- האם אתה מחזיק בציר 'עכביש' ויכול לאבטח אותו?

עוזי: רק את המקום בו אני נמצא עד ל'עכביש' 51.¹⁰⁹

כעבור דקות מספר התחוויר לגונן שהמצב גרוע יותר משציפה ומשדמיין. אדן דיווח לו שמאמצי גדוד 100 לא צלחו ושיש ליאירי נפגעים רבים.¹¹⁰ באותה שעה ממש, סיפר בר-לב לשר הביטחון ש"חטיבה 35 פתחה את ציר עכביש ואוגדה 162 קידמה את הדוברות". מפקד החזית הגדיר זאת "עבודה מצוינת".¹¹¹ בשעה 0740 נכשל ניסיון להפעיל מטוסים לטובת הצנחנים. המטוסים התקשו באיתור מטרות, מטוס אחד הופל והשני ירה

108 רשת כריש, 170640.

109 רשת ערד, 170715.

110 רשת כריש, שעה 0720.

111 שמעון גולן, מלחמה ביום הכיפורים, כרך ג, עמ' 949.

מספר רקטות, אך ללא תוצאות משמעותיות. לבקשותיו של אדן לשחרר את גדוד 890 ממשימתו השיב גונן נחרצות:

תשמע, את הפצועים צריך לחלץ. את עוזי לא צריך. הוא צריך להישאר על כל המקומות בעכביש. אסור לאבד את הציר.
ברן: נבדוק את המצב.

גונן: הכנסנו את עוזי לשמור על ציר עכביש ועכשיו שיש גשר, זה הכרחי. ניתן לו כוחות חי"ר נוספים לתגבורת. תן לו כמה טנקים לשמור על עצמו. המגע שלך כנראה עם 100 טנקים שהם שרידים של דיביזיה 112.21

בשעה זו כבר היו הדוברות במצמד ואדן השקיע כמה גדודים בסיוע ישיר לגדוד 890, על מנת ליצור מעטפת שתגן על ציר עכביש. עם זאת, גונן הוטרד יותר מריתוק אוגדה 162 לצירים, בעוד הגשר נבנה ובקרוב אפשר יהיה לצלוח עליו.

אדן חזר וביקש מגונן להוציא את החפ"ק החטיבתי ואת גדוד 890 מקו הלחימה, אך נתקל בהתנגדות עיקשת מצדו של גונן. נימוקו של אלוף הפיקוד היה: הצנחנים מונעים מן החי"ר המצרי להסתנן בתעלות ולסכן את התנועה על ציר עכביש. "התווכחתי אתו ארוכות", כתב אדן בספרו לאחר שנים, "טענתי שאין הצדקה. גורודיש ישב על מפות רחוק והתקשה בקריאת תמונת הקרב. קשה למצוא היגיון בהוראות של גונן. הטנקים שלי כבר פרוסים בשטח. [...] הצנחנים היו מיותרים. הדוברות כבר עברו. לא היה לאחזקתו [של גדוד 890] בציר משמעות טקטית בשעה זו כאשר בשטח כבר

112 יומן מבצעים פיקוד הדרום, 17 באוקטובר שעה 0730.

ארבעה גדודי טנקים. אולם גונן התעקש.¹¹³ בשעה 1000 שאל אדן את גונן:

ברן: את עוזי אפשר להפעיל [כנראה צ"ל: להוציא]?

גונן: לא, שיישאר וישמור על כביש פתוח.

ברן: מי יעזור לו?

גונן: תשאיר לו כמה טנקים. אחר כך נבנה פה מפקדה עם ג'קי [אבן - סגן מפקד אוגדה 143] שתטפל בעניין.

ברן: אני אוכל להשאיר לו את טוביה.

[...]

גונן: שעוזי יתפוס עד עכביש 50 ויבטיח שלא יחזרו למקומות שבהם היו. התפקיד שלו הוא לשמור על עכביש פתוח. מ-50 מזרח. אני רוצה דו"ח ביצוע בנוגע לעוזי.

כמה דקות מאוחר יותר דיווח אדן שגדוד 890 אינו מביא כל תועלת ושכדאי להוציאו בהקדם. על כך ענה גונן בתקיפות:

לא מסכים. חייבים להחזיק את ציר עכביש ולא אכפת לי כמה זה יעלה ומי ישלם [...] אצרך גם חי"ר נוסף. יש פה כוח חי"ר נוסף [ב]רפידים, אפשר להטיס מיד ולהעביר לעכביש 55 ומשם ברן ייקח אותם לעוזי. להחזיק אפילו מספר ימים.¹¹⁴

אדן ניסה לשכנע את גונן:

113 אדן, על שתי גדות הסואץ, עמ' 216.

114 יומן מבצעים פיקוד הדרום, 17 באוקטובר, שעה 1000.

הוא (עוזי) שוכב עם כל החבר'ה שלו בתעלה כשתחמושת כמעט ואין לו. יש להם הרבה נפגעים והוא למעשה בשטח לא משנה שום דבר [...] אני רוצה לתת לו לנוח לכמה שעות, להתמלא מחדש בתחמושת. עם כוח המ"כים שלו לקראת ערב הוא יתחיל בצורה חדשה לגמרי.

"ומי יתפוס עד הערב?" הקשה גונן, "למעשה הוא בתעלות ולא עושה כלום" הסביר אדן. אולם גונן לא התרצה וקבע שעד שתגיע תגבורת, ש"עוזי יחזיק". במטה הפיקוד החלה פעולה מואצת לתור אחר פלוגות חי"ר נוספות ולהטיסן לעכביש 115.55

להתעקשותו של גונן להשאיר את הגדוד בתעלות טרטור, יש אולי מאפיין של אטימות וקריאת קרב מוטעית. אולם היו לה שני פנים נוספים: הוא דבק בהתניה המשולשת: מסדרון פתוח שווה גשר שווה העברת כוחות, והוא רצה לנתק את אוגדת אדן משדה המערכה. רק התערבות של בר-לב בסביבות השעה 1100 כפתה על גונן, בסופו של דבר, להיעתר לבקשה.

בשעות הבוקר של ה-17 באוקטובר היתה הבעיה העיקרית של אדן תנועתה של חטיבה 25 המצרית, שעלתה צפונה מכיוון הארמיה השלישית במגמה לסגור את הפרצה בין שתי הארמיות ואת המסדרון שיצר צה"ל בדרך אל אזור הצליחה. מפקד אוגדה 162 רצה להשתחרר מן הטיפול בגדוד 890 כדי שיוכל להתמסר לניהול הקרב נגד החטיבה המצרית ואת זאת יכול היה להשיג או על ידי שינוי גבולות הגזרה בינו לבין אוגדה 143, שלא נראה ישום, או על ידי הוצאת הגדוד מהשטח להתארגנות מחדש.

115 שם, שעה 1034.

מערכת הצליחה 17 אוקטובר - מסלול ההתקדמות

מה היה הקרב בציר טרטור?

דברי בר-לב לעוזי יאירי בשיחתם ב-16 באוקטובר אחר הצהריים (ראו לעיל) ביטאו את החשיבות הרבה שייחסה מפקדת החזית ומאחוריה מדינת ישראל כולה, לפתיחתו של ציר טרטור ואת ראייתה של פתיחת הציר כתנאי הכרחי להמשך הצליחה לגדה המערבית. סירובו של גונן לאשר את פינוי הצנחנים למחרת בבוקר העיד אף הוא על גישה זו, בלי קשר לליקויי קריאת הקרב שלו. נקודת המוצא של סיפור הקרב בטרטור 42 היתה אי-הצלחתה של

חטיבה 14 לפתוח את הצירים לתעלה בליל הצליחה. חטיבה 14 עברה לילה ובוקר של לחימה קשה ורבת אבדות בצומת טרטור-לקסיקון ומצפון לו, ובסיומו נותרו הצירים סגורים וכוח הצנחנים של דני מט עם גדוד הטנקים של גיורא לב נותרו מבודדים ממערב לתעלה. גם אם, בדיעבד, התגלעו חילוקי דעות לגבי הצורך בפתיחת ציר טרטור, יש להביא בחשבון שהמרחק בין טרטור 42 לעכביש 51 הוא כקילומטר והאחרון נשלט היטב מן הגבעות בפאתי מיסורי. לאחר המלחמה הסביר מפקד אוגדה 162: "מה שהדאיג אותי בעיקר [...] שעוזי יפתח את הציר. כי אחרי הכול גורל הצליחה תלוי בכך שהדוברות יגיעו לתעלה." גם בדיעבד הוא היה סבור ששדרת הדוברות עשתה דרכה מערבה בחיפוי של הקרב שהתחולל בטרטור 42.¹¹⁶

בכנס של מפקדי אוגדה 162 שנערך מיד לאחר המלחמה, אמר אדן:

אני רוצה לומר משהו על הצנחנים. הם סבלו כאן אבדות נוראיות ובכל זאת הייתי רושם לזכותם את העובדה שבאותו בוקר בזכות הלחימה הזו, למרות שאינני יודע כיצד זה השפיע על האויב, הדוברות נעו ללא הפרעה של טילים על הציר.¹¹⁷

גם המג"ד איציק מרדכי הדגיש זיקה זו:

על ציר עכביש המשיך צה"ל לנוע עם הדוברות מבלי לחטוף כדור אחד. זו היתה חגיגת האבסורד. כי בתוך כל התופת

116 דברי אדן בכנס מערכת הצליחה של פיקוד הדרום, ב-24 ביולי 1974; אדן, על שתי גדות, עמ' 213.

117 כנס מג"דים אוגדה 162, נובמבר 1973.

הבנתי שבשורה התחתונה המשימה לפתוח את הצירים בעצם מתבצעת וברשת הקשר ממשיכים לומר לך לא לזוז מילימטר.¹¹⁸

מול הגישה הזו, ששותפים לה היו גם הרמטכ"ל, אלעזר, מפקד החזית, בר-לב, ומפקד פיקוד הדרום, גונן, עלו בשנים האחרונות במקומות שונים, בעיקר במרשתת, ספקולציות שכפרו בזיקה בין הקרב בטרטווד 42 למעבר הדוברות ושטענו, שהקרב של גדוד 890 היה בעיקרו קרב חילוץ מיותר של גדוד שהושלך למערכה בחוסר אחריות. ספקולציות אלו נשענו על טענה שגדוד 890 לא פתח את ציר טרטווד ואילו ציר עכביש היה ריק מכוחות מצריים עוד לפני הגעת גדוד 890, כפי שהראה, לטענת המבקרים, מעברו החלק של כוח במבה בשעות הלילה. העובדה שהמצרים לא ירו על הדוברות, הם טוענים, נובעת מחוסר יוזמה מצדם ולא מפעולת גדוד 890.¹¹⁹

הטענה שהקרב היה מיותר מתעלמת קודם כל מן ההקשר המערכתית. חזית הדרום ואוגדה 162 נעמדו ב־16 באוקטובר אחר הצהרים ללא מעש והמתינו לגדוד 890 שיבוא ויפתח את הצירים. תקוות עם ישראל כולו היתה תלויה בפתיחתם. הטענה אינה מתמודדת עם העובדה שגם בלילה הקודם – ליל הצליחה – לא היה אויב על עכביש, ושהמצרים לא היו צריכים להחזיק בציר עצמו על מנת לחסום אותו – אפשר היה לחסום אותו מטרטווד ואף מצפונה לו. יותר מזה, המצרים לא ירו על התנועה בעכביש כי היו עסוקים כל אותו לילה ובשעות הבוקר בלחימה מול גדוד 890: מולו הם

118 דברי מרדכי בכנס מפקדי הצנחנים בכפר המכביה, יוני 1974.
119 ראו, למשל, רשימותיו של עמיקם צור על הקרב בציר טרטווד באתר גלובל ריפורט.

הניעו טנקים ואותו הם הפגזו בארטילריה ובמרגמות – כל זה מנע מהם לאתר את התנועה בעכביש ולחסום אותה באש. למלחמה, מטבעה, יש שני צדדים – לפחות. מול הספקולציות של היהודים אפשר להביא את הדברים שאמר מפקד הגדוד המצרי 16 מחטיבה 16 של דיביזיה 16 שנלחם מול גדוד 890 בציר טרטור, לימים שר ההגנה המצרי, גנרל טנטאווי:

ב־16 בחודש דיביזיה 16, מתוגברת בשאריות דיביזיה 21, עשתה כל מאמץ, על פי פקודה מהרמטכ"ל שאזלי, לסגור את הפרצה במסדרון שהוביל אל התעלה. נראה היה להם שהם הצליחו ב־16 בחודש. בליל 16–17 הם ראו את הנחתת הכוחות ואת התנועה של הגדוד [...] היו בהרגשה שהם יכולים להיות מכותרים ולכן שיפרו עמדות לאחור להבטיח את אחיזתם בשטח. הנחתת הכוחות והתקיפה בלילה משכו את תשומת הלב של המפקדים והכוחות של דיביזיה 16 באותן שעות לחימה.¹²⁰

גם הערכתו של גנרל גמסי, ראש אג"ם ומ־20 באוקטובר הרמטכ"ל המצרי, על הקרב ותוצאותיו מדברת בעד עצמה:

הפיקוד הישראלי נאלץ להטיס חטיבת צנחנים מדרום סיני כדי לסיים את הלחימה [על הצירים] ביתרון. האבדות היו איזומות, וטנקים ישראלים היו צריכים לבוא ולחלץ את הצנחנים. [...] קרב זה ריתק את תשומת הלב של מפקדת הארמיה השנייה,

¹²⁰ הדברים נאמרו לאיציק מרדכי. טיוטה של זיכרונות איציק מרדכי (ללא ספרור עמודים).

כאשר באגף ימין של הארמיה התנהלה לחימה בגזרת דיביזיית חי"ר 16. תוך כדי כך עלה בידי גנרל אדן להעביר את הדוברות הצפות. הן הגיעו לקו המים שם הוקם המעבר ביום 17 באוקטובר.¹²¹

על פי עדותם של המצרים עצמם, קרב הצנחנים בטרטור 42 ריכז אפוא את תשומת לבם והסיר את האיום על ציר עכביש. כך הוא יצר את התנאים שאפשרו את התנועה ללא בעיות של נגמ"שי במבה ואחריהם של שיירת הדוברות אל התעלה. האם היו הדוברות עוברות גם אלמלא לחימת גדוד 890? ספק רב. המרחב בו התנהל הקרב בלילה ובשעות הבוקר המוקדמות הוחזק למחרת בצהריים על ידי שלושה גדודי טנקים לפחות, שחיפו על התנועה בשעות היום בציר עכביש (עדיין לא בטרטור) ובלמו את ניסיונות המצרים להתקרב אליו.

סוגיית אי-פינוי הגדוד, לאחר שהתברר מצבו, שימשה - יחד עם נוהל הקרב שלא התקיים - בסיס לטענות נגד האטימות וחוסר ההבנה של האוגדה ובעיקר של הפיקוד לנעשה בחולות. ואמנם, יש לכך יסוד: הגדוד, במצבו בבוקר 17 באוקטובר, כבר לא תרם מאומה, מה גם שמסביבו פעלו שלושה גדודי שריון. המטרה שלשמה נשלח - העברת הדוברות - הושגה. משעות הבוקר, וביתר שאת אחרי השעה 0930, לחץ יאירי על חפ"ק 162 בבקשות פינוי וחילוץ. ברשתות הקשר של החטיבה והאוגדה התבטאה היטב תחושת חוסר האונים מול ההתעקשות של פיקוד הדרום.¹²²

121 ראו: Mohamed Abdel Ghani El-Gamasy, *The October War*, The American University in Cairo Press, Cairo 1993, pp. 286-287.

ייתכן שהוא הסתמך, חלקית, על ספרו של אדן.

122 ראו למשל, רשת כריש, שעה 1103: "ערד: קורא לך. 42: האמן לי שאני

אם היו מפנים את הגדוד עוד בשעות הלילה, ייתכן מאוד שמספר הנפגעים היה קטן יותר. אך בשעות הללו לא סבר איש שהקרב חסר תכלית ואיש לא גרס את פיניו של הגדוד. בשעות הבוקר המוקדמות האמינו במפקדת החזית כי ניתן, בסיוע הטנקים, לחלץ את הנפגעים וגם לסתום את הפרצה. סירובו של גונן להוציא את הגדוד מהשטח בשעות הבוקר המאוחרות לא העלה ולא הוריד הרבה מבחינת הגדוד – שממילא היה עסוק בחילוף חייליו. אישור היציאה בצהריים התייחס לחבורות הפיקוד בלבד – רוב החיילים חולצו עוד קודם לכן.

הקרב בטרטו 42 היה בעת ובעונה אחת גם קרב מפתח במערכת הצליחה – שאפשר את העברת הדוברות והקמת הגשר, מנע את הצורך בהחזרת הכוחות שכבר צלחו ותרם יחד עם קרבות אחרים של יחידות אחרות את חלקו בלחץ על המצרים שהרחיב את המסדרון אל אזור הצליחה צפונה וייצב אותו – וגם קרב היתקלות גדודי שלא הצליח להתפתח מעבר לשלב החילוף. תחילה היה זה חילוף עצמי ואחר כך בסיוע במבה, הטנקים והנגמ"שים של גדוד 100 ומחלקת הסיור והצנחנים של גדוד 142.

האמביוולנטיות הזו הותירה אחריה שורה של שאלות קשות הנוגעות לתפקוד המפקדות הממונות, בעיקר של אוגדה 162, בכל הנוגע לקליטת הגדוד, להובלתו מרפידים לטסה, לנוהל הקרב של הכנסתו לפעולה או להעדרו של נוהל קרב כזה, לגזירת המשימה מהמודיעין (שלא היה, או שהיה שגוי) ולא מהמטרה, או מהכתבת שיטה (פיזור הגדוד בלילה) שאינה מוכרת בתורת הלחימה. סימני שאלה על תפקוד האוגדה מתעוררים גם לגבי ההוראות שקיבלה מהפיקוד וביצוען לפני הקרב (ההתקפה שלא היתה ב-16 באוקטובר

לא שוכח לרגע. לא יכול לתת לך תשובה כרגע. המתן".

אחר הצהריים, או ההתעלמות מההנחיה לצרף לפעולה של חטיבה 35 טנקים). מדהים יותר מכול הוא הפער העצום בין חשיבות המשימה שהוטלה ב-16 באוקטובר על חטיבה 35 (למעשה, על גדוד 890) בעיני המטכ"ל ומפקדת החזית ובין אזלת היד של האוגדה בכל הכרוך בנוהל קרב באוגדה ובהכנסת החטיבה והגדוד לקרב. חיילי הגדוד הסדירים, שלרובם היתה זו טבילת האש הראשונה, לא היו מודעים לכל שהתחולל "למעלה", במפקדות הממונות. בשבילם, המג"ד היה "הדרג העליון לפני אלוהים". החוויה הקשה שלהם לא נגזרה מן המערכה אלא מהקרב. הם חוו וזכרו בעיקר את התופת שעברו וחלקם מתקשים להשתחרר מהזיכרונות ומהסיוטים והם חווים וזוכרים אותה עד היום. החיילים לא כבשו יעדים וחלקם לא ראה בעיניו כוח מצרי, משום שהם נפגעו עוד לפני עלות השחר.

הפעילות בזירת הצליחה בליל 16-17 באוקטובר

במקרים רבים נשקם האישי לא פעל, רבים מהם לא ידעו היכן הם נמצאים ומדוע הם נמצאים דווקא שם. העובדות שהיו ידועות להם – חוליות של צידי טנקים שיש לטהר מהצירים – לא תאמו את המציאות בה נתקלו. מנקודת מבטם של החיילים, קרב "החוזה הסינית" היה חשוב לא בשל תרומתו למערכת הצליחה ולהקמת הגשר, אלא בראש ובראשונה כגילוי עילאי של דבקות, נחישות, עקשנות, רעות, ערבות הדדית ואחוות לוחמים – ערכים שנשכחו מעט במערכת האינטריגות וההתחשבנויות שליוותה את טיפוח זיכרון הקרב מאז שנות התשעים.